

**Натисніть тут, щоб
купити книгу на сайті
або замовляйте за телефоном:
(0352) 51-97-97, (067) 350-18-70,
(066) 727-17-62**

Нова українська школа

**Тлумачний словник
української мови
учня початкових класів**

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

УДК 81.374.3-072.2
ББК 81.2Укр-4
Т49

Серія «Словничок школяра»

Рецензенти:

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри рідної мови та методики її викладання Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка

Гузар Олена Володимирівна

кандидат філологічних наук, в. о. доцента кафедри теорії і методик початкового навчання Рівненського державного гуманітарного університету

Суржук Тетяна Борисівна

Т49 **Тлумачний** словник української мови учня початкових класів / Уклад. Мельничайко О.І. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2019. — 324 с.
(Серія «Словничок школяра»)

2005000012952

Однотомний «Шкільний тлумачний словник української мови» призначений для учнів та вчителів початкових класів. Він містить малознайомі слова, які зустрічаються в підручниках чотирирічної початкової школи з українською мовою навчання. Тут у стислій і доступній формі подано їх тлумачення, особливості вимови і написання відповідно до норм сучасної літературної мови та вимог Державного стандарту початкової освіти.

УДК 81.374.3-072.2
ББК 81.2Укр-4

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу видавництва.*

ISBN 978-966-10-1753-4 (серія)
2005000012952

© Навчальна книга — Богдан, 2019

Найпрекрасніше слово — коли воно звучить природно, нормально, так, як його створив народ. Що правильніше ми говоритимемо, то вищою буде наша мовна культура... На сторожі культури мови — словники, граматики, правописи.

Антоніна Матвієнко

Досконало вивчити будь-яку мову, в тому числі і свою, рідну, неможливо без словників — орфографічних, синонімічних, фразеологічних, орфоепічних, термінологічних, тлумачних та багатьох інших.

Така потреба є й у молодших школярів, які тільки починають засвоювати таїну рідної мови. На цьому нелегкому шляху пізнання їм і має прислужитися наш тлумачний словник.

У ньому наведено чимало слів, у ході тлумачення яких виникають певні труднощі. Це слова з абстрактним значенням (*власність, гостина, гордість, дійсність, лихоліття, турбота*), багатозначні слова (*брусок, герой, дощовик, тягар*), омонімічні слова (*вид, гольф, рись, поляни, верства, гармонія, тур*), слова іншомовного походження (*асоціація, аукціон, банкрут, бестселер, бюджет, бутафорія, кантата*).

У словнику широко представлена мовознавча та літературознавча термінологічна лексика, пропонована програмою до активного вживання учнями 1–4 класів. Є також чимало загальноновживаних термінів, пов'язаних із сучасним розвитком науки і техніки.

Даний словник створений на основі «Шкільного тлумачного словника української мови (для початкових класів)», опублікованого тернопільським видавництвом «Збруч» у 1995 році. Фактичний матеріал значною мірою уточнено і доповнено авторським колективом видавництва «Навчальна книга — Богдан».

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

дієсл. — дієслово

ж. — жіночий рід

заст. — застаріле

ім. — іменник

мн. — множина

напр. — наприклад

нар. тв. — народна творчість

невідм. — невідмінюване слово

одн. — однина

перев. — переважно

перен. — переносне значення

прикм. — прикметник

присл. — прислівник

род. в. — родовий відмінок

розм. — розмовне

с. — середній рід

спор. — споріднений

спорт. — спортивний термін

числ. — числівник

ч. — чоловічий рід

I — перша дієвідміна

II — друга дієвідміна

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

// — для виділення відтінків у межах одного значення

■ — для позначення термінологічних словосполучень

▲ — для виділення фразеологізмів

А а

абажур, *ім., ч.*, абажу́ра; *мн.* абажу́ри, абажу́рів. Ковпак на лампу. *Навколо самотньої лампочки з зеленим абажуром неспокійно б'ється маленький нічний метелик* (О. Донченко).

абётка, *ім., ж.*, абётки; *мн.* абётки, абёток. 1. Сукупність літер якої-небудь мови, розміщених в усталеному порядку; алфавіт, азбука. // *За абеткою* — за порядком букв (літер), прийнятим в абетці (в алфавіті, в азбуці). *У словниках слова розміщені за абеткою (за алфавітом)*. 2. Книжка для навчання грамоти; буквар. *Першокласники з цікавістю розглядали свою першу книжку — абетку (буквар)*.

абётковий, *-а, -е*. *Прикм.* до **абётка**; алфавітний. *Слова у словниках розміщені в абетковому порядку*.

абза́ц, *ім., ч.*, абза́цу; *мн.* абза́ци, абза́ців. 1. Відступ управо перед початком нового рядка для відмежування од-

нієї частини тексту від іншої. *Почати новий рядок з абзацу*.

2. Частина тексту між такими відступами. *У цьому оповіданні лише чотири абзаци*.

абіяк, *присл.* Як-небудь, сяк-так, недбало. *Розташувались абіяк, нашвидку...* (М. Коцюбинський).

абонемéнт, *ім., ч.*, абонемéнта; *мн.* абонемéнти, абонемéнтів. Право користуватися чим-небудь (книжками з бібліотеки, місцем у театрі або концертному залі, катком, басейном і т. ін.) на певний термін, а також документ, який засвідчує це право. *Читацький абонемент*.

абонéнт, *ім., ч.*, абонéнта; *мн.* абонéнти. Той, хто користується абонементом. *Абонентів повідомили про додаткові послуги*.

авоська, *ім., ж.*, авоськи; *мн.* авоськи. Плетена чи зв'язана з товстих ниток торбинка, призначена для користування в побуті; сітка.

А

автобіографія, *ім., ж.*, автобіографії; *мн.* автобіографії, автобіографій. Опис свого життя. // Літературний жанр, головним героєм якого є сам автор. *Серед документів для вступу людини у навчальний заклад чи влаштування на роботу мусить бути і її автобіографія.*

автобіографічний твір. Твір, в якому письменник описує власне життя. *Вірш Т. Шевченка «Мені тринадцятий минало» — автобіографічний.*

авто́граф, *ім., ч.*, авто́граф; *мн.* авто́графи, авто́графів. 1. Текст, власноручно написаний автором. 2. Власноручний підпис, напис на книзі, фотографії і т. ін. *Після концерту співаки роздавали автографи своїм прихильникам.*

автокефа́лія, *ім., ж.*, автокефа́лії; *тільки одн.* Повне самоврядування церкви, її незалежність від інших єдиновірних церков. *Автокефалія має іншу назву — автокефальна церква.*

автомáт, *ім., ч.*, автомáта; *мн.* автомáти, автомáтів. 1. Машина або прилад, що виконує роботу без участі людини. *На сучасних заводах працюють автомати.* 2. Вид ручної

зброї. *Безперервно строчив автомат.*

автонаванта́жувач, *ім., ч.*, автонаванта́жувача; *мн.* автонаванта́жувачі. Машина на автомобільному ході для вантажних робіт. *На будівництві працював автонавантажувач.*

автопа́рк, *ім., ч.*, автопа́рку; *мн.* автопа́рки. 1. Сукупність різних видів автомобільного транспорту. *Міський автопарк поповнився автомобілями.* 2. Місце стоянки, ремонту і обслуговування автомобілів. *Машини виїхали з автопарку.*

автопортре́т, *ім., ч.*, автопортре́та; *мн.* автопортре́ти. Портрет людини, створений нею самою. *Він любив малювати сам себе, тому в нього багато автопортретів.*

автопробі́г, *ім., ч.*, автопробі́гу; *мн.* автопробі́ги. Переміщення або змагання на автомобілях. *Автопробіг тривав кілька днів.*

áвтор, *ім., ч.*, áвтора; *мн.* авторі́. Особа, яка написала наукову працю, твір, картину або зробила проект, план. *Наталя Забіла — автор поезій для дітей.*

авторитет, *ім., ч.*, авторитету́; *тільки одн.* Загальне визнання особи, колективу. *Від тебе са-*

мого, від роботи твоєї, від поведінки залежить, який у тебе буде авторитет (В. Собко).

а́вторське мо́влення. Текст, у якому автор безпосередньо (від свого імені) характеризує зображувані події та образи. З великою увагою слухаємо по радіо авторське мовлення українського письменника Володимира Яворівського.

автостра́да, ім., ж., автостра́ди; *мн.* автостра́ди, автостра́д. Широка дорога з твердим покриттям для швидкого автомобільного руху. З правого боку над автострадою нависли ліси (О. Гончар).

автофу́ргон, ім., ч., автофу́ргона; *мн.* автофу́ргони. Автомашина, спеціально обладнана для перевезення вантажів. До магазину під їхав автофургон зі свіжим хлібом.

аге́нт, ім., ч., аге́нта; *мн.* аге́нти. 1. Особа, яка діє за дорученням держави, організації, установи. *Страховий агент.* 2. Таємний співробітник органів розвідки якої-небудь держави. *Агент іноземної розвідки.*

агроно́м, ім., ч., агроно́ма; *мн.* агроно́ми. Спеціаліст сільськогосподарського виробництва. *Агроном дає поради, як нам сіяти й орати, як лани*

оберігати від усяких шкідників, бур'янів та ховрахів (М. Познанська).

а́грус, ім., ч., а́грусу; *тільки одн.* Кушова рослина з колючими гілками та кисло-солодкими ягодами. *Ягоди агрусу смачні.*

адміністрати́вний, -а, -е, *прикм.* Який виконується за розпорядженням органів влади. *Адміністративний поділ України.*

адміра́л, ім., ч., адміра́ла; *мн.* адміра́ли. Звання вищого командного складу військово-морського флоту, а також особа, яка має це звання. *Моряки на катері, яким прибув адмірал, теж стали струнко* (В. Кучер).

а́дрес, ім., ч., а́дреса; *мн.* адресі́. Письмове ювілейне привітання особі, установі. *Ювілярові вручили вітальний адрес.*

адреса́, ім., ж., адреса́; *мн.* адреса́. Місце проживання особи або розташування установи. // Напис на конверті, телеграмі тощо. *Правильно пишуть адресу.*

адреса́нт, ім., ч., адреса́нта; *мн.* адреса́нти, адреса́нтів. Той, хто адресує, посилає кому-небудь лист, телеграму і т. ін.; відправник.

адреса́т, ім., ч., адреса́та; *мн.* адреса́ти, адреса́тів. Той, кому

А

адресується, посилається лист, телеграма і т. ін.; одержувач.

адресувати, дієсл., адресу́ю, адресу́еш; *мн.* адресу́єте, адресу́ють. Посилати (лист, телеграму і т. ін.) на певну адресу; писати адресу.

аеро́біка, *ім., ж.*, аеро́біки; *тільки одн.* Система ритмічних гімнастичних вправ під музику, в ході виконання яких організм збагачується киснем. *Заняття з аеробіки набули масового поширення.*

аеродро́м, *ім., ч.*, аеродро́му; *мн.* аеродро́ми. Місце стоянки, зльоту й посадки літаків. *Важкий срібний літак пройшов низько над аеродромом (В. Собко).*

аеропо́рт, *ім., ч.*, аеропо́рту; *мн.* аеропо́рти. Аеродром, обладнаний усім необхідним для забезпечення польотів (вокзал, каси і т. ін.). *Нарешті тролейбус зробив коло, і ось він — київський аеропорт (В. Собко).*

аероса́ни, *ім.*, аероса́нєй; *тільки мн.* Самохідні сани, які рухаються за допомогою повітряного гвинта. *Тепер у розпорядженні полярників — криголами, авіація, аеросани, всюди ходи, радіозв'язок (З журналу).*

ажу́рний, *-а, -е, прикм.* Мереживний, провітчастий, ви-

тончений. *Перед очима виростали дивовижні будинки з ажурними балконами (О. Гурєїв).*

а́збука, *ім., ж.*, а́збуки; *мн.* а́збуки. *Див.: абе́тка.*

а́збучний, *-а, -е.* 1. *Прикм.* до а́збука; алфавітний; абе́тковий. 2. Усім добре відомий. *Це стало вже азбучною істиною.*

А́зія, *ім., ж.*, Азі́ї; *тільки одн.* Найбільша за площею частина світу. *Азія — одна з шести частин світу.*

акваре́ль, *ім., ж.*, акваре́лі, акваре́ллю; *мн.* акваре́лі, акваре́лей. 1. Клейові фарби, які розводять водою. *Портрет, намальований аквареллю.* 2. Картина, малюнок, виконані такими фарбами. *На виставці були представлені найкращі акварелі художника.* 3. Короткий, фрагментований літературний твір, асоційований малярством, коли безпосереднє враження передається в тонких пластично-зорових образах; шкіц, образок, етюд.

аква́ріум, *ім., ч.*, аква́ріума; *мн.* аква́ріуми. Прозора посудина для утримання й розведення риб, водяних тварин і рослин. *Юрчик показував усім новий аква́ріум з малесенькими рибками (Л. Смілянський).*

акліматиза́ція, *ім., ж.*, аклімати-

зації; *тільки одн.* Пристосування людей, рослин або тварин до нових умов. *Після акліматизації пальму висадили у відкритий ґрунт.*

акредитів, *ім., ч., акредитіва; мн.* акредитіви. Грошовий документ, що являє собою наказ одного банку іншому сплатити певну суму власникові документа. *Перед від'їздом заскочила до каси, взяла кілька акредитивів (І. Ле).*

акровірш, *ім., ч., акровірша; мн.* акровірші, акровіршів. Вірш, у якому перші літери рядків утворюють слово або речення; акростих.

*Мила, рідна, дорога,
Ангел щедрості й добра,
Тиха радість для дитини.
У тяжкі й сумні хвилини
Словом щирим розважає,
Як сонечко, зігріває.*

аксіома, *ім., ж., аксіоми; мн.* аксіоми, аксіом. Судження, правдивість (істинність) якого є самоочевидною. Твердження, яке приймається без доведення.

акт, *ім., ч., акту; мн.* акти, актів. 1. Дія, подія, вчинок. *Благодійний акт.* 2. Закінчена частина театральної вистави. *Актори чудово зіграли останній акт.* 3. Род. акта. Указ, поста-

нова державного, суспільного значення. *Сів голова на своє місце за столом, звелів рахівникові акта складати (А. Голловко).*

активний, *-а, -е, прикм.* Який бере діяльну участь у чому-небудь. *Активний член гуртка.*

актовий, *-а, -е, прикм.* **АКТОВИЙ ЗАЛ** — зал для урочистих зборів у навчальних закладах, установах; актова зала. *В актовій залі зібралися учасники зборів.*

актуальний, *-а, -е, прикм.* Важливий для даного часу; який відповідає потребам сучасності. *Газети розповідають про актуальні події сьогодення.*

актуальність художнього твору. Відповідність твору потребам і смакам читачів того часу, коли твір написаний або перебуває у процесі читання. *Довершені художні твори, наповнені загальнолюдським змістом, зберігають актуальність для читачів різних епох.*

аку́ла, *ім., ж., аку́ли; мн.* аку́ли. Велика хижа морська риба. *Раптом з'явилася акула.*

акце́нт, *ім., ч., акце́нту; мн.* акце́нти, акце́нтів. Своєрідний характер вимови, властивий певній мові чи людині. *Він говорив правильною українською*

А

мовою, без акценту. //Робити акцент на чомусь — підкреслювати яку-небудь думку, звертати особливу увагу на щонебудь. Акцентувати увагу.

акці́з, *ім., ч., акцізу; мн. акцізи.* Вид непрямого податку на продукти масового споживання (тютюн, горілку, цукор тощо). *Уряд ввів акциз на тютюнові вироби.*

акці́я, *ім., ж., акції; мн. акції, акцій.* Цінний папір, який дає право його власникові на участь у справах і прибутках підприємства. *Акції може придбати кожен.*

алго́рітм, *ім., ч., алгоритму; мн. алгоритми, алгоритмів.* Детальний і зрозумілий опис послідовності (крок за кроком) виконання завдання. *На уроках мови алгоритми найчастіше використовують під час перевірки правильності написання.*

алего́рія, *ім., ж., алегорії.* Спосіб художнього відтворення реальних осіб, явищ і предметів через образи тварин. Алегорія найкраще виявляється в байках і сатиричних творах, де висміюється негідна поведінка людей. *Байки ґрунтуються на алегорії.*

але́я, *ім., ж., алеї; мн. алеї,*

але́й. Доріжка в парку або в саду, обсаджена з обох боків деревами, кущами.

алфа́ві́т, *ім., ч., алфавіту; мн. алфавіти.* *Див.: абетка.*

алфа́ві́тний, *-а, -е, прикм. до алфаві́т.* *У книзі вміщено алфавітний покажчик авторів. // Алфавітний порядок — порядок, за яким розміщені букви алфавіту. У словнику слова розміщені в алфавітному порядку.*

альпіні́ст, *ім., ч., альпініста; мн. альпіністи.* Спортсмен, який сходить на важкодоступні гірські вершини. *Альпіністи повернулися в табір.*

алья́нс, *ім., ч., альянсу; мн. альянси.* Союз, об'єднання на основі договірних зобов'язань. *Альянс держав.*

алюміні́й, *ім., ч., алюмінію; тільки одн.* Легкий сріблясто-білий метал. *Алюміній широко використовується в літакобудуванні (З журналу).*

ама́торський теа́тр. Театр, у якому грають не професійні актори, а шанувальники сценічного мистецтва.

ана́ліз, *ім., ч., аналізу; мн. аналізи, аналізів.* Розчленування чого-небудь на складові частини. *Аналіз звукової будови слова. Аналіз художнього твору.*

аналогічний, -а, -е, прикм.

Дуже подібний, схожий. *Аналогічний випадок стався зі мною і цього року: я знову заблукав у лісі.*

аналогія, ім., ж., аналогії; мн.

аналогії, аналогій. 1. Подібність, схожість у чому-небудь між предметами, явищами, поняттями. 2. Висновок, зроблений на підставі схожості, подібності у чому-небудь предметів, явищ, понять.

анáфора, ім., ж., анафори.

Повторення тих самих звуків, слів, речень на початку двох або кількох суміжних рядків, строф, фраз, абзаців. *Чи я в лузі не калина була? Чи я в лузі не червона була?* (Укр. нар. пісня).

анекдóт, ім., ч., анекдóта; мн.

анекдóти, анекдóтів. 1. Коротка жартівлива (здебільшого вигадана) оповідь про яку-небудь смішну подію. *Я люблю слухати анекдоти у виконанні талановитих артистів.* 2. Кумедний випадок, подія або пригода.

анемóна, ім., ж., анемóни;

мн. анемóни. Одна з перших весняних рослин з квітками білого або жовтого кольору. *То тут, то там голубіли зірчасті квіти пролісків, жовті-*

ли острівки ранньої анемони (М. Руденко).

анімаліст, ім., ч., анімаліста;

мн. анімалісти, анімалістів. Художник, різьбяр або скульптор, який у своїх творах зображує тварин. *Талановитий анімаліст.*

анонім, ім., ч., аноніма, анонімом; мн. аноніми, анонімів.

1. Автор листа або твору, який не назвав свого прізвища. 2. Лист або твір, на якому не зазначено прізвища автора; лист або твір невідомого автора.

анонімний, -а, -е, прикм. Невідомо ким написаний, не підписаний; безіменний. *Анонімний лист.*

анотáція, ім., ж., анотації; мн.

анотáції, анотацій. Коротка характеристика змісту книги, статті тощо. *Мою увагу привернула ця анотація.*

ансáмбль, ім. ч., ансамблю;

мн. ансамблі, ансамблів. 1. Група співаків, музикантів або танцюристів, що виступає як єдиний художній колектив. *Ансамбль «Краяни» дуже популярний на Галичині.* 2. Сукупність будівель, споруд та ін. *Архітектурний ансамбль мікрорайону.*

Антарктида, ім., ж., Антарк-

А

тіди; *тільки одн.* Материк у південній частині земної кулі. *Антарктида — це країна вічної криги.*

антена, *ім., ж., антени; мн.* антени. Пристрій для випромінювання або приймання радіохвиль. *Телевізійна супутникова антена.*

антилопа, *ім., ж., антилопи; мн.* антилопи, антилоп. Жуйна парнокопитна тварина, яка живе на півдні. *Далеко, на самому крайнебі, паслися гуртиком гілясторогі олені, зебри та антилопи* (О. Гончар).

антитеза, *ім., ж., антитези; мн.* антитези, антитез. Протилежність, протиставлення. // Стилистичний прийом, що полягає у зіставленні протилежних думок або образів для підсилення враження. Напр.: у назві твору М. Стельмаха є антитеза — «*Правда і кривда*»; у народній творчості — «*Кров людська — не водиця*» тощо.

антологія, *ім., ж., антології; мн.* антології, антологій. Збірка творів (переважно віршів) певного жанру чи літературного періоду, але різних авторів. *Було б цікаво створити антологію віршів, написаних дітьми.*

антонівка, *ім., ж., антонівки; тільки одн.* Сорт яблук із кисло-солодкими запашними плодами. *У хаті пахло антонівкою.*

антоніми, *ім., антонімів; мн.* (одн. антонім, антоніма). Пари слів із протилежним значенням (*день — ніч, білий — чорний*).

антонімічний, *-а, е.* Прикм. до антонім; протилежний за значенням. *Антонімічні пари слів.* ■ **антонімічне значення** — протилежне значення. Слово *високий* є антонімом до слова *низький*, а *невисокий* не є антонімом, а лише має антонімічне значення.

антракт, *ім., ч., антракту; мн.* антракти. Перерва між діями вистави, концерту тощо. *В антракті діти побігли у фойє* (О. Іваненко).

антрацит, *ім., ч., антраціту; тільки одн.* Один із найкращих сортів кам'яного вугілля, що має блискучо-чорний колір. *Антрацит добувають у шахтах Донбасу.*

аплікація, *ім., ж., аплікації; мн.* аплікації. Виріб, виготовлений способом нашивання або наклеювання на основу різнокольорових клаптиків тканини чи паперу. *На уро-*

ках праці діти вчилися робити аплікації.

апогей, ім., ч., апогею, апогеем.

Найвищий ступінь розвитку творчості, слави; в художньому творі — найгостріший момент розвитку події.

апостроф, ім., ч., апострофа;

мн. апострофи, апострофів. Знак у вигляді коми, який ставиться після приголосного для позначення твердої його вимови. Напр.: *м'яч, п'ятірка, в'юн, з'їзд, б'є, бур'ян, Лук'ян.* // Апостроф використовується і для позначення пропущеного голосного. Напр.: *До 'дної ями.*

арбітр, ім., ч., арбітра; мн.

арбітри. 1. Людина, яка допомагає розв'язати суперечки і конфлікти. *Арбітр висловив свою думку.* 2. Суддя у спортивних змаганнях. *Арбітр зробив спортсменові зауваження.*

арго, невідм. Різновид мови певної групи людей, у якій є слова і вирази, незрозумілі для сторонніх; жаргон. *Кілька людей розмовляли між собою арго, чим викликали підозру в перехожих.*

арік, ім., ч., аріка; мн. аріки.

Місцева назва зрошувального каналу в Середній Азії і Закавказзі. *Вода незабаром ринула в новий арик* (О. Гончар).

Арктика, ім., ж., Арктики;

тільки одн. Північна полярна область земної кулі. *Дослідники Арктики біля Північного полюса спостерігають Полярну зорю прямо над своєю головою* (З підручника).

армія, ім., ж., армії; мн. армії,

армій. 1. Збройні сили держави. *Україна має свою армію.* 2. Військове з'єднання. *До складу армії входить кілька дивізій.* 3. Маса людей, об'єднаних спільною справою. *Численна армія вчителів.*

аромат, ім., ч., аромату; мн.

аромати. Приємний запах. *Легкий вітерець доносить ніжний аромат цвіту черешні.*

арсенал, ім., ч., арсеналу; мн.

арсенали, арсеналів. 1. Склад зброї. *Це приміщення — колишній арсенал.* 2. Великий запас чого-небудь. *Сучасна наука має великий арсенал засобів для вивчення космосу* (З журналу).

артерія, ім., ж., артерії; мн.

артерії. 1. Судина, що носить кров від серця до всіх органів. *Кровоносна артерія.* 2. Важливий транспортний шлях між пунктами. *Дніпро — транспортна артерія України.*

артикуляція, ім., ж., артикуляції. Робота мовних органів,

А

спрямована на вимовляння звука; також положення мовних органів під час вимови такого звука. *Правильно артикулюйте звук о!*

артилеріст, *ім., ч.*, артилеріста; *мн.* артилерісти. Той, хто служить в артилерії. *Поки підійшла піхота, артилеристи і прикордонники міцно тримали лінію оборони* (В. Кучер).

артилерія, *ім., ж.*, артилерії; *тільки одн.* 1. Вогнепальна зброя, яка вражає противника з великої відстані. 2. Рід військ. *Артилерія в боях перемозі стелить шлях* (Нар. тв.).

арфа, *ім., ж.*, арфи; *мн.* арфи, арф. Струнний музичний інструмент, який має форму трикутної рами. *Здалеку лунали чарівні звуки арфи.*

архаїзм, *ім., ч.*, архаїзму; *мн.* архаїзми, архаїзмів. Застаріле слово, мовний зворот або граматична форма, що вийшли з ужитку. *Архаїзми мають місце в усіх видах і жанрах української літератури.*

архітектор, *ім., ч.*, архітектора; *мн.* архітектори. Спеціаліст, який проектує будівництво споруд. *Ще з дитинства я хотувалася стати архітектором* (О. Донченко).

аршін, *ім., ч.*, аршіна; *мн.*

аршіни. Давня міра довжини, яка дорівнює приблизно 71 см.

Аршин полотна.

асиміляція, *ім., ж.*, асиміляції. Уподібнення одних звуків іншим. Протилежне — **дисиміляція**. *Під час вимови слова сміється відбувається асиміляція (уподібнення) звуків, тому вимовляємо його сміє[ц'ц']а.*

асоціація, *ім., ж.*, асоціації; *мн.* асоціації, асоціацій. Об'єднання осіб або організацій для досягнення спільної мети; товариство, спілка. *Асоціація спортсменів-інвалідів.*

астрологія, *ім., ж.*, астрології; *тільки одн.* Учення про зв'язок між рухом небесних тіл і земними подіями.

асфальт, *ім., ч.*, асфальту. 1. Будівельний в'язучий матеріал. *Майдан залили асфальтом.* 2. Дорога, тротуар, покриті цією масою. *Денна спека вже почала спадати, але розпечений асфальт ще був м'який* (О. Донченко).

атака, *ім., ж.*, атаки; *мн.* атаки, атак. 1. Стрімкий напад на ворога. *Через десять хвилин повинна розпочатися атака* (Г. Тютюнник). 2. Рішуча дія проти когось. *Футболісти відбили чергову атаку.*

ательє, *ім., с.*, невідм. Май-

стерня для пошиття одягу, взуття, а також надання побутових послуг. *Велике ательє, де хотіла сфотографуватись Марійка, було сьогодні зачинене* (О. Донченко).

атеста́т, *ім., ч., атеста́та; мн. атеста́ти.* Документ про закінчення навчального закладу. *Вручення атестатів.*

а́тлас¹, *ім., ч., а́тласу; мн. а́тласи.* Укладений за певною системою і виданий у формі альбому або книжки збірник географічних, історичних та інших карт. // Збірник таблиць, малюнків, креслень і т. ін.

атла́с², *ім., ч., атла́су; мн. атла́си.* Шовкова або напівшовкова тканина, блискуча і гладенька з лицевого боку. // Про одяг з такої тканини.

атле́т, *ім., ч., атле́та; мн. атле́ти.* 1. Людина великої фізичної сили і міцної будови тіла. 2. Спортсмен, який займається силовими вправами. *На міському стадіоні відбулися змагання атлетів.*

атмосфе́ра, *ім., ж., атмосфе́ри; тільки одн.* 1. Газоподібна оболонка Землі та інших планет. *Атмосфера подібна до величезної захисної оболонки, яка, ніби щит, оточує Землю*

(З журналу). 2. Обстановка, настрої. *У школі відчувалася атмосфера хвилюючої урочистості, в якій розпочався перший день екзаменів* (О. Донченко).

а́том, *ім., ч., а́тома; мн. а́томи.*

1. Одна з найменших частин хімічного елемента. *Речовини складаються з дуже малих частинок — атомів* (З підручника).

2. Енергія, яка виділяється під час ядерних реакцій. *Енергія атома використовується для мирних цілей.*

атракціо́н, *ім., ч., атракціо́ну; мн. атракціо́ни.* 1. Номер циркової програми, який привертає увагу глядачів своєю незвичайністю. *У циркову програму включили новий атракціон з участю повітряних акробатів.* 2. Розваги в місцях відпочинку (карусель, гойдалка тощо). *Діти охоче відвідують атракціони.*

аудіова́ння, *ім., с., аудіова́ння.* Сприйняття та усвідомлення почутого. *Під час аудіювання учні повинні уважно слухати, запитувати, коли щось незрозуміло, щоб глибоко усвідомити зміст прослуханого тексту.*

аукціо́н, *ім., ч., аукціо́ну; мн. аукціо́ни.* Прилюдний продаж товарів, майна, власником

яких стає той, хто дає за них найбільшу суму. *Картина була куплена на аукціоні.*

афорізм, ім., ч., афорізму; *мн.*

афорізми, афорізмів. Короткий влучний вислів, глибока думка, передана стисло. Напр.: *Мовчання — золото.*

Б б

бавовна, ім., ж., бавовни; *тільки одн.* 1. Волокно, а також нитки з бавовнику. 2. Тканина з бавовни.

бавовник, ім., ч., бавовнику; *тільки одн.* Рослина з насінням, вкритим пухнастим волокном, з якого виробляють пряжу. *На полі вже дозрів бавовник білосніжний* (Н. Забіла).

багатір, ім., ч., багати́ря; *мн.* багати́рі, багати́рів. Дуже багата людина, багач.

багатозначний, -а, -е, *прикм.* Який має кілька або багато значень. Слово *летить* є багатозначним. Напр.: *Журавель летить* (пряме значення); *думками летить десь далеко-далеко* (переносне).

багатомовний, -а, -е, *прикм.* 1. Який спілкується багатьма мовами. *Багатомовний на-товп.* // Який видається кіль-

кома мовами. *«Кобзар» став багатомовною книгою.* 2. Який любить багато говорити. *Чоловік був таким багатомовним, що вже втомив усіх присутніх на зборах.*

багатоскладовий, -а, -е, *прикм.* Який складається з кількох (багатьох) складів. *Багатоскладові слова* (напр.: *попереписувати, багатопелюстковий*).

багатослівний, -а, -е, *прикм.* Який містить багато слів. *Багатослівне пояснення не завжди є зрозумілим.*

багáття, ім., с., багáття; *мн.* багáття, багáть. Купа дров, хмизу, що горить; вогнище. *На полі палахкотіло багаття* (М. Зарудний).

багнёт, ім., ч., багнёта; *мн.* багнёті. Колюча зброя на кінці дула рушниці; штик. *Блищали багнети.*

багно́, ім., с., багна́; *мн.* ба́гна, ба́гон. Грузьке, болотисте місце зі стоячою водою. *У багні загрузла підвода.*

баго́р, ім., ч., багра́; *мн.* багрі́. Довга дерев'яна палиця з металевим вістря́м і гаком. *Човни відійшли від берега й на баграх та веслах тихо попливли по річці* (Леонід Первомайський).

багря́нець, ім., ч., багря́нцю; *мн.* багря́нці. Густо-червоний, пурпуровий колір. *Вершини дерев відсвічували ніжним, теплим багрянцем* (О. Донченко).

ба́за, ім., ж., ба́зи; *мн.* ба́зи, баз. 1. Основа або опора будь-чого. *Початкова освіта — база для одержання знань у старших класах.* 2. Установа, яка забезпечує постачання продуктами або сировиною. *Овочева база.*

байдуже́ий, -а, -е, *прикм.* Який не звертає уваги на кого-, що-небудь. *Бродять лісом хлопчачки малі, до дощу травневого байдужі* (М. Руденко).

ба́йка¹, ім., ж., ба́йки; *тільки одн.* М'яка ворсиста бавовняна тканина. *Вироби з байки теплі і зручні.*

ба́йка², ім., ж., ба́йки, (у) ба́йці; *мн.* байкі́, байо́к.

1. Невеликий віршований або прозовий повчальний твір алегоричного змісту. *Байки Леоніда Глібова цікаві й повчальні.* 2. Вигадка, розповідь про те, чого насправді не було, не може бути. *Я не вірю в ці байки!*

байка́р, ім., ч., байкаря́, байкаре́м; *мн.* байкаре́, байкаре́в. Той, хто пише байки. *Є. Гребінка — відомий український байкар.*

байра́к, ім., ч., байра́ку; *мн.* байра́ки. Ліс у яру, в долині або яр, схили якого поросли лісом, чагарником. *Чоловік завів коней в глибокий байрак* (М. Стельмах).

ба́кен, ім., ч., ба́кена; *мн.* ба́кени. Плавучий знак, закріплений на якорі, для позначення небезпечних місць. *Блимають ліхтарі на бакенах* (О. Донченко).

бакла́н, ім., ч., бакла́на; *мн.* бакла́ни. Водоплавний птах середньої величини чорного кольору (з металічним відблиском). *Пролетить баклан над морем — і одбивається в воді* (М. Коцюбинський).

бал¹, ім., ч., ба́лу, на ба́лу; *мн.* ба́лі, ба́лів. Урочистий вечір з танцями. *Випускний бал у школі.*

бал², ім., ч., ба́ла; мн. ба́ли, ба́лів.

1. Одиниця виміру сили природного явища (вітру, землетрусу та ін.). *З моря дув сильний вітер, не менш як п'ятьшість балів* (Ю. Смолич).

2. Оцінка успішності у навчальних закладах. *Учень одержав на екзамені високий бал*. 3. Оцінка у спортивних змаганнях. *Спортсменка набрала десять балів*.

балага́н, ім., ч., балага́на; мн. балага́ни, балага́нів.

1. Тимчасове дерев'яне приміщення для театральних або циркових вистав на площі, вулиці. 2. Легка будівля для тимчасового використання (торгівлі та ін.); ятка, буда, рундук, намет, курінь.

бала́да, ім., ж., бала́ди; мн. бала́ди, бала́д.

1. Віршований твір на героїчну або казкову тему. *Тарас Шевченко написав баладу «Тополя»*. 2. Музичний твір для голосу або інструмента. *Ми тихо слухали Шопенову баладу* (М. Рильський).

бала́кати, дієсл., I, бала́каю, бала́каєш, бала́кають.

Говорити, розмовляти, обмінюватися думками. *В хаті балакали про свої справи* (І. Нечуй-Левицький).

ба́лка¹, ім., ж., ба́лки; мн. ба́лки, ба́лок.

Яр із пологими схилами. *Численні струмки мчали зі*

схилів, наповнюючи балку водою (А. Шиян).

ба́лка², ім., ж., ба́лки; мн. ба́лки.

Дерев'яний або залізний брус, який є основою перекриття, настилу підлоги, стелі та ін. *Будинок гуртожитку був довгий, на одному кінці ще клали балки, а на другому вже піднімали крокви* (Леонід Первомайський).

балотува́тися, дієсл., I, балоту́юся, балоту́єшся; мн. балоту́єтесь, балоту́ються.

Висувати свою кандидатуру на виборах. *Балотуватися в депутати*.

бамбу́к, ім., ч., бамбу́ка; мн. бамбу́ки.

Висока тропічна і субтропічна деревоподібна рослина з порожнистим колінчастим стеблом. *Височезний бамбук — найвища в світі трава* (М. Трублаїні).

банк, ім., ч., ба́нку; мн. ба́нки, ба́нків.

1. Фінансова установа, яка проводить операції з грошми та цінними паперами. *Гроші вигідно зберігати у банку*. 2. Сукупність даних, відомостей з певної галузі. *Банк інформації*.

банкі́р, ім., ч., банкі́ра; мн. банкі́ри.

Власник банку. *Банкір перевірів грошові вклади*.

банкрót, банкру́т, ім., ч., банк-

ро́та, банкру́та; *мн.* банкру́ти, банкру́ти. Підприємство або особа, які не можуть сплатити боргів. *Фабрику оголосили банкрутом.*

ба́ня, *ім., ж., ба́ні; мн.* ба́ні, бань. Опуклий дах, що має форму півкулі; купол. *Виблизкують проти сонця позолочені церковні ба́ні.*

барáк, *ім., ч., барáка; мн.* барáки, барáків. Житлове приміщення, призначене для тимчасового користування.

барбарі́с, *ім., ч., барбарі́су; тільки одн.* Колючий чагарник з їстівними кислуватими ягодами червоного кольору, а також ягоди цієї рослини. *Червонясті гілки барбарису на прощання мені подаруй* (Т. Масенко).

ба́рва, *ім., ж., ба́рви; мн.* ба́рви, барв. Колір, забарвлення. *Гаснуть осінні вогневі барви* (О. Донченко).

барві́стий, *-а, -е, прикм.* Забарвлений у різні кольори. *Барвіста райдуга п'є воду* (В. Сосюра).

барві́нок, *ім., ч., барві́нку; тільки одн.* Трав'яниста рослина з вічнозеленим листям і голубуватими квітами. *Барвінок цвів і зеленів, слався, розстилався* (Т. Шевченко).

баргузі́н, *ім., ч., баргузі́на; мн.* баргузі́ни. Північно-східний вітер на Байкалі. *Баргузін дув усе сильніше.*

ба́ржа, *ім., ж., ба́ржі; мн.* ба́ржі, барж. Судно для перевезення вантажів. *Поволі йде розложиста баржа* (О. Гончар).

барика́да, *ім., ж., барика́ди; мн.* барика́ди. Укріплення (з каміння, дерев, колон і т. ін.), яке служить захистом під час вуличних боїв. *На вулицях будували барикади.*

барі́тися, *дієсл., II, барю́ся, барі́шся, бариті́ся, баря́ться.* 1. Затримуватися, бути десь довго. *Не барися, мій синочку.* (Т. Шевченко). 2. Повільно діяти, зволікати, довго не братися до якої-небудь справи. *Із сівбою не можна баритися жодного дня.* 3. Наставати із запізненням. *Цього року весна дуже забарилася.*

барка́с, *ім., ч., барка́са; мн.* барка́си, барка́сів. 1. Великий багатovesловий човен. 2. Невеличке портове судно.

баро́метр, *ім., ч., баро́метра; мн.* баро́метри. Прилад для вимірювання атмосферного тиску. *Барометр показував на бурю* (П. Панч).

барс, *ім., ч., ба́рса; мн.* ба́рси. Великий хижий звір родини

котячих, схожий на леопарда і пантеру. *У передгір'ї Паміру знову з'явилися снігові барси* (З журналу).

бáртер, *ім., ч., бáртеру; тільки одн.* Оплата товарів не в грошовій, а в товарній формі; натуральний обмін. *Завод придбав обладнання по бартеру, заплативши своєю продукцією.*

барха́н, *ім., ч., барха́на; мн. барха́ни.* Нанесений вітром піщаний пагорб у пустелі або в степу, на якому немає рослинного покриву. *Бархани займають величезні простори пустель Середньої Азії.*

басе́йн, *ім., ч., басе́йну; мн. басе́йни.* 1. Штучне водоймище, стіни якого укріплені цеглою, цементом. *Басейн наповнили водою.* 2. Територія, яку займає річка з притоками. *Басейн Дніпра.*

баскетбо́л, *ім., ч., баскетбо́лу; тільки одн.* Спортивна гра у м'яч. *Граючи в баскетбол, м'яч закидають у кошик.*

баталі́ст, *ім., ч., баталі́ста; мн. баталі́сти, баталі́стів.* Художник, який малює батальні картини (бої, битви, війни).

батаре́я, *ім., ж., батаре́ї; мн. батаре́ї, батаре́й.* 1. Вогневий і тактичний підрозділ в артилерії.

З усієї батареї пошкодились бійці. 2. Поєднання кількох однотипних приладів для сумісної дії. *Від батареї опалення йшов теплий, животворний струм* (В. Собко).

Батьківщи́на, *ім., ж., Батьківщи́ни; тільки одн.* 1. Країна, в якій людина народилася і є її громадянином; вітчизна, рідний край, батьківський край. // Місце народження кого-небудь. *Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину* (В. Симоненко). 2. *перен.* Місце зародження, походження або виникнення чого-небудь.

бахро́ма, *ім., ж., бахро́мі; тільки одн.* Стрічка зі звисаючими нитками, шнурками для обшивки чого-небудь. *Скатерть оторочена бахромою.*

ба́шта, *ім., ж., ба́шти; мн. ба́шти.* 1. Висока вузька споруда, що будується окремо чи становить верхню частину будівлі. *У бік сходу над парком могутньо здіймається цегляна водонапірна башта* (О. Гончар). 2. Верхня обертова частина корпусу танка; вишка на військовому судні для гармат і кулеметів. *З башти показався танкіст.*

башта́н, *ім., ч., башта́на, баш-*